

PRAXIS OCH KORTARE BIDRAG

Professor Björn Sandvik, Åbo Akademi

HD 2024:67 om en indirekt förlust enligt köplagen

1 Ett sorts jubileum

Skadeståndsregleringen i de harmoniserade nordiska köplagarna har varit omdiskuterad från första början.¹ I skadeståndshänseende gör lagarna en differentiering mellan direkt och indirekt förlust. Differentieringen innebär att endast direkta förluster ersätts enligt det stränga så kallade kontrollansvaret. Skadestånd för all förlust – direkt såväl som indirekt – förutsätter vårdslöshet på säljarens sida, eller vid fel på varan att varan vid köpet avvek från det som säljaren särskilt har utfäst. Indirekta förluster definieras i 67 § 2–3 momentet köplagen (355/1987) på följande sätt:

Som indirekt förlust anses

- 1) förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,
- 2) annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på det sätt som avses,
- 3) utebliven vinst till följd av att avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt,
- 4) förlust till följd av skada på annan egendom än den sålda varan, eller 5) annan liknande svårförutsebar förlust.

Som indirekt förlust enligt 2 mom. anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i 2 mom.

Alla förluster som inte kan tolkas som indirekta enligt denna legaldefinition ska *e contrario* betraktas som direkta förluster.

¹ I förslaget av den nordiska arbetsgruppen för köplagstiftning – dvs NU 1984:5, nordiska köplagar – gjordes ingen distinktion mellan direkt och indirekt förlust. Förslaget var även i skadeståndshänseende mera samordnat med CISG. Differentieringen mellan direkt och indirekt förlust tillkom i den fortsatta nationella behandlingen av förslaget, för finsk del RP 93/1986 rd till Riksdagen med förslag till köplag. Se för kritik Eero Routamo, Säljarens ansvar för indirekta skador vid köp av lös egendom. Förhandlingar vid det 31 nordiska juristmötet (31 NJM) i Helsingfors 19–21 augusti 1987, del 1 s. 211–220. Denna kritik framställdes vid tiden för riksdagsbehandlingen av RP 93/1986 rd. I detta sammanhang kan även hänvisas till exempelvis de kritiska anmärkningarna av Esko Hoppu, Vahingonkorvausvastousta kauppalaian mukaan. LM 1/1988 s. 51–65.

FN konventionen om internationella köp – det vill säga CISG (Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980) – fungerade i betydande utsträckning som en modell för de nordiska köplagarna. Men åtskillnaden mellan direkt och indirekt förlust saknar motstycke i konventionen och har karaktäriserats som den mest framträdande olikheten mellan CISG och de nordiska köplagarna.² I CISG uppställs ett generellt kontrollansvar som omfattar alla avtalsbrott och all vid avtalsslutet förutsebar förlust (art. 74 och 79).

Skadeståndsregleringen i de nordiska köplagarna har på bred front bland annat beskyllts för att vara ologisk, komplicerande och därför osäkerhets- och processkapande. För finsk del har vi genom HD 2024:67 fått vårt nionde prejudikat om köplagens differentiering mellan direkt och indirekt förlust.³ Räknar man med rättsfallet HD 2015:24 om ett konsumentköp och den liknande differentieringen mellan direkt och indirekt förlust i konsumentskyddslagens (38/1978) femte kapitel, är vi uppe i totalt tio prejudikat. Ett sorts jubileum alltså. På detta specifika område går det inte att tala om någon förmögenhetsrättslig rättsfallstorka, vilket i sig säger en del om inte bara skadeståndets betydelse som påföljd utan också något om den nuvarande regleringen.

Flera av rättsfallen har i litteraturen bland annat anförts som exempel på att differentieringen i praktiken kan bli nog så omtvistad, svårhanterlig, logiskt svårbegriplig och medföra till synes omotiverade rättsförluster.⁴ Det borde för övrigt fungera som en varningsklocka för avtalsskrivare då det gäller bruket av friskrivningar för indirekt förlust. Det finns betydligt klarare och säkrare friskrivningsalternativ än en friskrivning för indirekt förlust.

I detta sammanhang kan bland mycket annat anknytas till en process som för närvarande är anhängig i Helsingfors hovrätt. Processen gäller det avtal om en helautomatisering av metron i Helsingfors som ingicks år 2008 och som hävdades av beställaren år 2015. Förutom hävningsföresättningarna gäller tvisten betydande skadeståndsanspråk som parterna har mot varandra. Enligt en friskrivningsklausul i avtalet ersätts indirekta förluster endast om de orsakats av parts uppsåt eller grova vårdslöshet. Klausulen definierar

² Se Björn Sandvik – Lena Sisula-Tulokas, Internationella köplagen – CISG. Andra, reviderade upplagan 2024 s. 181, samt s. 181–226 om skadeståndsregleringen i CISG.

³ De tidigare prejudikaten är HD 1992:86, HD 1994:98, HD 1997:61, HD 2001:77, HD 2009:98, HD 2012:101, HD 2014:61 och HD 2017:74.

⁴ Se för endast några exempel: Björn Sandvik, Direkt och indirekt förlust enligt ”moment 22” i köprätten. Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland (JFT) 4/1997 s. 256–277 om HD 1992:86. Björn Sandvik, HD 2014:61 om ett regresskrav för avtalsvite som direkt eller indirekt förlust – pest eller kolera. JFT 5/2014 s. 381–391. Björn Sandvik, Indirekt produktskada, direkt förlust eller särskild utfästelse? Kommentar till köplagsfallet HD 2017:74. JFT 6/2017 s. 962–976. Björn Sandvik, Köprättsligt ansvar och ansvar utom kontrakt – ett fall om gränsdragningssvårigheter, olikheter och beröringspunkter s. 452–454 om HD 1997:61. I Severin Blomstrand m.fl. (red.), Bertil Bengtsson 90 år. Jure Förlag 2016 s. 449–463.

vissa förluster som indirekta och hänvisar i övrigt till köplagen och i finsk rättspraxis utvecklade principer.⁵ Frågan är bland annat om vissa förluster om sammanlagt över 80 miljoner euro som beställaren yrkar skadestånd för ska anses vara direkta eller indirekta. Helsingfors tingsrätt fann år 2021 att förlusterna var sådana indirekta förluster som inte ska ersättas enligt den avtalade friskrivningen. Inför hovrättsbehandlingen fann jag år 2022 i ett rättsutlåtande för beställaren att tolkningen i och för sig är problematisk, men att förlusterna är typiska direkta förluster. Hovrättens dom i skadestandsfrågan väntas år 2027.

Den stora knäckfrågan i HD 2024:67 var emellertid inte förlustens karaktär som direkt eller indirekt, eller frågan om den aktuella förlusten över huvud taget var ersättningsgill. Mera betydelsefullt är att fallet visar att det enligt köplagen finns ett samband mellan skadestandsberäkningen för en sådan indirekt förlust av bruksnytta som avses i 67 § 2 momentet 2 punkten och den uppgörelse som enligt 65 § ska ske mellan parterna då köpet hävts. I 65 § köplagen stadgas:

Hävs köpet, skall köparen ge ut den avkastning av varan som han har fått samt betala skälig ersättning, om han har haft annan nytta av varan.

Om säljaren skall återbära betalningen, skall han betala ränta enligt 3 § 2 mom. räntelagen (633/1982) från den dag då han tog emot betalningen.

”Jubileumsfallet” HD 2024:67 förtjänar att uppmärksammas genom en kort kommentar, inte minst med tanke på övriga nordbor och tolkningen av våra harmoniserade nordiska köplagar.⁶

⁵ Som framgår av både RP 93/1986 rd s. 39 och HD 2014:61 kan köplagen ges motsvarande betydelse för definitionen av ”indirekt förlust” även utan en uttrycklig hänvisning till köplagen.

⁶ Danmark är dock i en särställning, eftersom den gamla danska köplagen från år 1906 fortfarande gäller. Danmark har inte stiftat någon ny köplag utifrån det samnordiska köplagsförslaget NU 1984:5, och någon ny dansk köplag torde inte heller kunna förväntas under överskådlig framtid. En bidragande orsak till att Danmark på detta sätt valt att ställa sig utanför den anrika nordiska ”köplagsfamiljen” antas vara differenteringen mellan direkt och indirekt förlust i de nordiska köplagarna.

2 Presentation av rättsfallet

2.1 Fakta i fallet och tolkningen i de lägre instanserna

I HD 2024:67 hade en bil sålts den 3 juni 2020 för 3 000 euro. Vid köpet var bilens måtarställning 165 000 kilometer och enligt säljarens marknadsföringsuppgifter var bilen i gott skick. Kort efter köpet märkte köparen att bilens oljeförbrukning var anmärkningsvärt hög, och vid årsbesiktningen den 5 juli 2020 underkändes bilen då utsläppsgränserna överskreds i avgastestet. Med beaktande av bilens värde var det inte ekonomiskt förnuftigt att vare sig reparera eller byta motorn, varför köparen tog bilen ur trafik den 19 augusti 2020. Köparen förklarade därefter köpet hävt, vilket inte godtogs av säljaren.

I domstolsbehandlingen krävde köparen primärt hävning av köpet och återbetalning av köpeskillingen med ränta, sekundärt prisavdrag. Dessutom krävde köparen skadestånd för sina extra kostnader för motorolja, samt ersättning för stilleståndstid om 2,27 euro per dag räknat från dagen för anhängiggörande av talan tills köpeskillingen återbetalts. Säljaren motsatte sig yrkandena till alla delar. Enligt säljaren hade bilen inte varit felaktig vid köpet. Vidare hävdade säljaren att skadeståndsyrkandet avsåg en sådan svårförutsebar indirekt förlust som säljaren inte var skyldig att ersätta, och i all händelse var enligt säljaren kravet avseende stilleståndstiden inte en ersättningsgill skada.

Tingsrätten fann att det förelåg ett ansvarsgrundade fel på bilen. Felet ansågs dock inte vara av så väsentlig betydelse för köparen att det berättigade till hävning av köpet. Även köparens krav på prisavdrag förkastades då det inte företetts någon tillförlitlig utredning för beräkningen av prisavdraget. Vidare fann tingsrätten att yrkandet på ersättning för stilleståndstiden enligt köplagen avsåg en sådan indirekt förlust enligt 67 §, som ersätts endast vid vårdslöshet på säljarens sida eller om varan ”vid köpet avvek från det som säljaren särskilt utfäst” (40 § 3 mom.).⁷ Dessa ersättningsförutsättningar uppfylldes inte. Däremot utdömde tingsrätten skadestånd för köparens extra kostnader för motorolja. Dessa kostnader ansågs med andra ord vara en sådan direkt förlust som ersätts enligt kontrollansvaret (40 § 1–2 mom.), som vid fel på varan innebär ett i

⁷ Enligt RP 93/1986 rd s. 89 blir säljaren inte ansvarig på basis av en utfästelse om varan utan vårdslöshet på säljarens sida skadas *efter* köpet så att den vid tidpunkten för riskövergången inte motsvarar utfästelsen. Denna begränsning blir av särskild betydelse vid tillverkningsköp. Se även om tillverkningsköp HD 2001:77, där dock utfästelsen ansågs konstituera vårdslöshet av säljaren. Begränsningen av utfästelseansvaret i 40 § 3 mom. bekräftas *obiter dictum* även av HD 2017:74. Se för kritik mot regleringen t.ex. Sandvik, JFT 6/2017 s. 971–974.

praktiken nästintill undantagslöst ansvar.⁸

Hovrätten fann däremot att felet på bilen var hävningsgrundande. Utöver att ersätta köparens extra kostnader för motorolja förpliktades därför B att även återbetala köpeskillingen minskad med värdet av den bruksnytta köparen haft av bilen.⁹ Vad gäller köparens krav på stilleståndsansättningen fann hovrätten att detta krav inte hänförde sig till felet på bilen, utan till att bilen inte hade kunnat användas. Vid hävning av köpet ska parternas prestationer återställas så att förhållandena motsvarar situationen innan köpet. Med dessa skäl fann hovrätten att ersättning för stilleståndsförlust över huvud taget inte kan utdömas i samband med hävning av köp, varför köparens yrkande till denna del förkastades.

2.2 Högsta domstolens tolkning

Högsta domstolen hade endast att ta ställning till köparens krav på ersättning för stilleståndstiden. Efter att ha allmänt redogjort för regleringen i köplagen med avseende på rättsverkningarna av hävning och köparens rätt till skadestånd vid fel på varan, tog domstolen fasta på definitionen av indirekta förluster i 67 § 2 momentet. Enligt momentets andra punkt ska som indirekt förlust anses ”annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på det sätt som avses”. Som ett exempel på en sådan förlust av

⁸ Se utförligt om kontrollansvarets tillämpning vid fel i varan som ett i praktiken betydligt strängare ansvar jämfört med dess tillämpning vid dröjsmål Björn Sandvik, Säljarens kontrollansvar. Skadeståndsansvaret grund och omfattning enligt köplagen och CISG. Åbo Akademis Förlag 2004 s. 203–243. Närmast som en kuriositet kan här även nämnas att konsumenttvistenämnden i dess rekommendation 6176/33/2022 (30.09.2024) har gjort en för säljaren förmånlig tolkning av kontrollansvaret vid dröjsmål. En ny bil hade sålts i juni 2022. Den uppskattade leveranstidpunkten var i april 2023, men redan i november 2022 meddelade säljaren att bilen över huvud taget inte kan levereras på grund av det förändrade marknads- och prisläget som orsakats av COVID-19 pandemin och Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Konsumenttvistenämnden fann att det förelåg ett hinder för avlämnandet av bilen som orsakats av ett oförutsebart hinder utom kontroll. – Särskilt pandemin men också kriget hade emellertid utbrutit långt innan köpet. Det kunde hävdas att båda händelserna och deras potentiella konsekvenser för möjligheterna att uppfylla köpet var objektivt förutsebara vid tidpunkten för köpet. Se även om kontrollansvaret i CISG (art. 79) André Janssen – Christian Johannes Wahnschaffe, COVID-19 and international sale contracts: unprecedented grounds for exemption or business as usual? Uniform Law Review 4/2021 s. 1–30, särskilt s. 8–9 om tolkningen av oförutsebarhetsrekvisitet, samt t.ex. Björn Sandvik – Lena Sisula-Tulokas, Internationella köplagen – CISG. Andra, reviderade upplagan. Kauppakamari 2024 s. 195–196.

⁹ Se 65 § 1 mom. köplagen och RP 93/1986 rd s. 113. Av referaten framgår inte hur eller till vilket belopp bruksnyttan fastställdes. Jfr även om ersättning för bruksnytta vid hävning 5 kap. 28 e § konsument-skyddslagen. Någon motsvarande bestämmelse om ersättning för bruksnytta ingår inte i bestämmelserna om hävning i varuförsäljningsdirektivet (EU) 2019/771 (art. 16). Med beaktande av att direktivet är ett totalharmoniseringsdirektiv (art. 4), och med hänsyn till EU-domstolens tolkning i mål C–404/06, *Quelle*, ECLI:EU:C:2008:231, kunde diskuteras om 5 kap. 28 e konsumentskyddslagen är direktivkonformt. Låt vara att *Quelle* gäller omleverans, men det finns gemensamma drag mellan omleverans och hävning. Se om *Quelle* Björn Sandvik, Nytt för gammalt-problemet – ett finkst perspektiv s. 816–818. Juridisk Tidskrift (JT) 4/2022–23 s. 810–837.

bruksnytta nämns i motiven att en företagare inte kan använda en köpt bil under en tid på grund av ett fel utan att det förorsakar någon direkt ekonomisk påvisbar skada. ”I den utsträckning ersättning enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer skall utgå för en sådan utebliven nytta av varan t.ex. i form av stilleståndsersättning”,¹⁰ är det enligt motiven fråga om en indirekt förlust.¹¹

Högsta domstolen hänvisade till det tidigare motorbåtsfallet HD 1992:96, där kylvatten i en båtmotor frusit under vintern innan köpet och orsakat en dold spricka i motorns cylinderblock. Köparen krävde bland annat skadestånd om ca 1 000 euro (6 000 mark) för förlorad bruksnytta medan felet reparerades. Högsta domstolen fann att felet inte berodde på säljarens vårdslöshet, varför säljaren enligt köplagen inte var skyldig att ersätta en dylik indirekt förlust. – Det kan dock tilläggas att det, oberoende av vårdslöshetsbedömningen,¹² bland annat kunde ha varit möjligt att utdöma skadestånd på basis av en särskild utfästelse, men denna möjlighet blev inte föremål för prövning.¹³

Vidare hänvisades till HD 2001:28 och HD 2005:66 om utomkontraktuella förhållanden där skadestånd utdömdes för stillestånds-förlust och annan förlust av bruksnytta. I HD 2001:28 hade det statliga järnvägsbolaget VR:s tågagnar graffitimålats. VR hade rätt till stilleståndsersättning för tiden då vagnarna varit ur bruk medan de rengjordes. Förlusten knöts till VR:s kapitalkostnader och andra fasta kostnader för vagnarna. I HD 2005:66 hade ett temporärt körförbud som utfärdats av en polis ogrundat fortgått i nästan fyra år. Den person som hade blivit föremål för

¹⁰ Se till detta t.ex. Björn Sandvik, *Ekonomisk eller icke-ekonomisk skada? Allmänna läror i kritisk granskning*. JFT 5–6/2007 s. 431–458, bland annat s. 441–448 om ersättning för olika bruks- och nyttovärden. Den skadeståndsrättsliga utgångspunkten är att ersättning för en icke-ekonomisk skada förutsätter uttryckligt stöd i lag eller avtal. Men gränsen mellan icke-ekonomiska och ekonomiska skador är flytande och om det upplevs som rättsligt motiverat kan i praktiken olika ideella intressen ”förklaras” i ekonomiska termer för att möjliggöra skadestånd. Stilleståndsersättningen syftar till att ersätta kostnader som exempelvis en bil har oberoende av om den används i trafik eller inte. Det är en form av ”normalersättning” för en fast kostnad av ekonomisk art som även kan ersättas ur exempelvis trafikförsäkringen (se t.ex. HD 1991:54 och HD 1985 II 32). Se även t.ex. Justus Könkkölä, *Käyttöhyödyn menetys yritystoiminnassa korvattavana vahinkona*. Lakimies (LM) 7–8/2011 s. 1448–1469, samt Marcus Radetzki, *Skadeståndsberäkning vid sakskada*. Tredje upplagan. Norstedts Juridik 2019, bland annat s. 29–30 och 42–43. Se även strax nedan om HD 2001:28 och HD 2005:66.

¹¹ RP 93/1986 rd s. 120.

¹² Se även det tidigare HD 1983 II 39 om ett liknande fel på en båtmotor, där säljaren likaså inte ansågs ha orsakat felet genom vårdslöshet. Men se även komparativt t.ex. ND (Nordiske Domme i Sjøfartsanliggender) 2000 s. 294, där Sunnfjords herredsrett i ett liknande fall fann att felet berodde på säljarens vårdslöshet.

¹³ Se utförligt om fallet t.ex. Sandvik, 4/1997 s. 256–277 och Sandvik, 2004 s. 313, 317–324, 340–341. I HD 1992:86 fanns följande villkor i köpebrevet. ”Båt och motor säljs i befintligt skick./Motorn i bruks-skick” (”Vene ja moottori myydään siinä kunnossa kuin ne kaupantekohetkellä ovat./Moottori käyttö-kunnossa.”). Om i samband med en allmän och opreciserad friskrivning en viss uppgift ges om varan, kunde anses att denna uppgift i förhållande till friskrivningen måste vara ägnad att väcka en särskild tillit hos köparen. Uppgiften vore då en i 40 § 3 mom. köplagen avsedd särskild utfästelse.

körförbudet hade rätt till skadestånd för förlorad bruksnytta av körkortet. Detta med argumentet att investering i körkortet blivit onyttig och då en förlust av körrätten typiskt även ansågs vara ägnad att orsaka direkta kostnader och annan olägenhet.¹⁴ I HD 2005:66 hänvisades för övrigt till bland annat 67 § 2 momentet 2 punkten köplagen till stöd för skadeståndsavgägandet.¹⁵ I båda fallen uppskattades förlusten till skäligt belopp.

Högsta domstolen fann vidare att köparen även vid hävning av köpet har rätt till full ersättning enligt den princip som uttrycks i 67 § 1 momentet köplagen. Vid hävning kan skadestånd därför utgå för också förlust av att varan inte kan användas på det sätt som avses enligt 67 § 2 momentet 2 punkten köplagen. Köparen ansågs genom den förlorade bruksnyttan av bilen ha orsakats en ekonomisk förlust i linje med de tidigare HD 2001:28 och HD 2005:66. Högsta domstolen uttalade dock att bland annat köparens och säljarens förpliktelser enligt 65 § köplagen ”kan ges betydelse” vid bestämmandet av den förlust som köparen orsakats i ovan avsedd bemärkelse.¹⁶ Vid hävning av köp ska köparen bland annat betala skälig ersättning för den bruksnytta som köparen haft av varan (65 § 1 mom.), och säljaren är skyldig att betala ränta på den köpeskilling som ska återbäras till köparen (65 § 2 mom.). Detta samspel mellan 65 § och 67 § 2 momentet 2 punkten utvecklades dock inte.¹⁷ Vidare anknöt domstolen till parts skyldighet att begränsa sin skada,¹⁸ men inte heller betydelsen härav utvecklades i sammanhanget. Det finns emellertid anledning att återkomma till denna aspekt (nedan 3.2).

Högsta domstolen konstaterade att bilen varit i säljarens ägo endast några veckor innan den såldes och att säljaren under denna tid bytt motoroljan och även låtit besiktiga bilen innan försäljningen. Besiktningen hade innefattat också mätning av avgasvärdena och bilen hade godkänts. Domstolen fann därför att felet inte kunde ha upptäckts under den tid säljaren ägde bilen. Säljaren ansågs inte heller vid marknadsföringen av bilen eller vid köpslutet ha givit uppgifter som säljaren måste ha insett var felaktiga eller vilseledande. Då således vårdslöshet inte förelåg på säljarens sida ogillades köparens skadeståndstalan.

¹⁴ Se även vidare om HD 2001:28 och HD 2005:66 t.ex. Könkkölä, LM 7–8/2011 s. 1448–1469.

¹⁵ Vidare hänvisades till motsvarande stadganden i 4:11.3 2 punkten lagen om bostadsköp (843/1994), 5:10.3 3 punkten och 8:10.3 3 punkten konsumentskyddslagen (38/1978), samt 23 § 2 mom. i den då gällande paketreselagen (1079/1994) som har upphävts genom lagen om kombinerade resetjänster (901/2017).

¹⁶ Domskälen punkt 14 och 16.

¹⁷ Som jämförelse kan nämnas att säljaren i det liknande motorbåtsfallet HD 1992:86 förpliktigades att betala både dröjsmåls- och avkastningsränta på det belopp säljaren skulle utge som prisavdrag. Möjligen hade köparen därtill haft rätt till skäligt skadestånd för stilleståndstiden enligt 67 § 2 mom. 2 punkten såvida vårdslöshet hade ansetts föreligga på säljarens sida. Notera i detta sammanhang att bland annat ränteförlust på köparens förskottsbetalning i RP 93/1986 rd s. 121 anförs som ett exempel på en indirekt förlust i form av ”annan liknande svårförutsebar förlust” enligt 67 § 2 mom. 5 punkten. Se för kritik mot denna tolkning Sandvik, 2004 s. 331–332.

¹⁸ Domskälen punkt 16.

3 Några korta kommentarer

3.1 Fallets betydelse som ett prejudikat

HD 2024:67 bidrar till den redan långa räckan prejudikat som klargör tolkningen av köplagens differentieringen mellan direkt och indirekt förlust. Fallet klargör att förlust av bruksnytta av den köpta varan i form av en stilleståndsförlust utgör en indirekt förlust. Som framgått ligger emellertid prejudikatvärdet av HD 2024:67 inte så mycket i denna aspekt med tanke på det som får anses ha följt redan av det tidigare motorbåtsfallet HD 1992:86 liksom av uttalandena i motiven till köplagen. Bland annat motiven till köplagen och HD 2001:28 samt HD 2005:66 har dessutom redan tidigare klargjort att en stilleståndsförlust kan ersättas som en skada av ekonomiskt slag, även om stilleståndet inte medfört direkt konstaterbara ekonomiska förluster i form av extra kostnader eller dylikt.

Det egentliga prejudikatvärdet av HD 2024:67 ligger i klargörandet av att köparen också vid hävning av köpet kan ha rätt till skadestånd för förlorad bruksnytta enligt 67 § 2 momentet 2 punkten köplagen. Men samtidigt uppkommer vid hävning ett samspel mellan beräkningen av skadeståndet enligt 67 § 2 momentet 2 punkten och den hävningsuppgörelse mellan parterna som ska ske enligt 65 §.¹⁹ Skadeståndet för förlorad bruksnytta kan påverkas *dels* av köparens skyldighet att utge skäligen ersättning för den nytta av varan köparen haft innan hävningen, *dels* av säljarens skyldighet att betala ränta på den betalning som ska återbäras till köparen efter hävningen. Det kan här särskilt noteras att säljarens skyldighet att betala ränta enligt 65 § 2 momentet omfattar inte bara dröjsmålsränta utan även avkastningsränta.²⁰ Som så ofta då talan ogillas ger emellertid HD 2024:67 ingen ytterligare vägledning för tolkningen. Samtidigt är det klart att det är svårt att på ett allmänt plan ge mera konkreta hållpunkter, inte minst eftersom bedömningen av ”nytta” ger utrymme för betydande skönsmässighet *in casu*. Men även om skadestånd för förlust av bruksnytta i princip kan utgå även vid hävning av köpet, är det alltså möjligt att 65 § ändå hade medfört att inget skadestånd hade utdömts i HD 2024:67 också om vårdslöshet hade ansetts föreligga på säljarens sida.

¹⁹ Se närmare om 65 § köplagen t.ex. Jan Ramberg – Johnny Herre, Köplagen. En kommentar. Tredje upplagan. Norstedts Juridik 2019 s. 561–567. Som författarna visar (s. 565) finns det även ett samspel mellan köparens skyldighet att betala skäligen ersättning för nyttan av varan enligt 65 § och köparens rätt till ersättning enligt 75 § för försvarliga vårdkostnader som köparen haft vid vården av varan före den återlämnats till säljaren.

²⁰ Se även ovan fotnot 17 om HD 1992:86 och därtill om avkastningsränta t.ex. Olli Norros, Obligationsrätt. Alma Talent 2018 s. 287–304.

3.2 Köparens handlingsalternativ och skadebegränsning

Som inledningsvis framgått har skadeståndsregleringen i köplagen utsatts för omfattande kritik. Den juridiska litteraturen ger uttryck för en närmast rörande enighet om att den nuvarande differentieringen mellan direkt och indirekt förlust inte är ändamålsenlig. Bland mycket annat kan regleringen medföra till synes omotiverade rättsförluster. Ett skolexempel på detta har anförts av *Routamo*.²¹

I Routamos enkla exempel har näringsidkarna A, B och C köpt automatsvarvar avsedda att användas i vars och ens egna produktion. Samtliga köpare har genom avtal förbundit sig att utföra arbete för sina egna kunder och svarvarna behövs för uppfyllandet av dessa avtal. Då säljaren meddelar att svarvarna inte kan levereras i tid vidtar köparna följande åtgärder:

- A lyckas uppfylla sina kundåtaganden genom att hålla den egna personalen i övertidsarbete. A:s förlust består således av övertidsersättning till personalen.
- B lyckas hyra en motsvarande svarv, varvid förlusten består av hyreskostnaden.
- C kan inte hålla sin personal i övertidsarbete eftersom övertidskvoterna är fyllda och lyckas inte heller hyra någon motsvarande svarv. C måste därför betala avtalsvite till sina kunder och går dessutom miste om vinst på de uteblivna affärerna.

I exemplet har både A och B enligt köplagen drabbats av direkta förluster, medan C:s förluster är indirekta.²² Routamo frågar sig emellertid varför köparna sinsemellan ska komma i olika lägen då förlustens art blir helt oberoende av säljarens gärning. Det avgörande för gränsdragningen blir endast köparnas möjligheter att handla på ett förnuftigt sätt så att indirekta förluster undviks. Varför ska köparen komma i en sämre position enbart för att köparen saknat möjligheter att åstadkomma ett substitut för en utebliven eller felaktig prestation av säljaren? Varför ska köparen på detta vis bära marknadsrisken?²³ Om direkta förluster ersätts enligt ett strängare ansvar än indirekta befarar Routamo att konsekvens blir, att part försöker undvika att drabbas av indirekta förluster även om de direkta förlusterna därigenom skulle öka. Alternativt tillgrips vid behov även culpafiktioner – eller vid fel på varan garantifiktioner – för att få de indirekta förlusterna ersatta.

Routamos exempel måste emellertid kompletteras med parts skyldighet att begränsa

²¹ Routamo, 31 NJM 1987 s. 219–220.

²² Se särskilt beträffande regresskrav för betalt vite RP 93/1986 rd s. 119 och HD 2014:61. Tolkningen är dock kontroversiell. Regresskrav för avtalsvite kunde lika gärna – eller egentligen mera logiskt – behandlas som direkt förlust med beaktande av bland annat vitets funktioner. Se Sandvik, JFT 2014 s. 381–392.

²³ Se även till detta Sandvik, 2004 s. 343.

skadan. Enligt 70 § 1 momentet köplagen gäller att den skadelidande parten ska ”vidta skäliga åtgärder för att begränsa sin skada” och försummas detta får part själv ”bära en motsvarande del av förlusten”. Det finns ett nära samband mellan 70 § 1 momentet och differentieringen mellan direkt och indirekt förlust.

Enligt den så kallade konverteringsregeln i 67 § 3 momentet köplagen kan nämligen en förlust som annars vore att betrakta som *indirekt* konverteras till en *direkt* förlust om ifrågavarande förlust är förenlig med skadebegränsningshänsyn. Orsaken till detta är att skadelidande med avseende på ansvarsgrunden inte bör försättas i sämre läge om part valt att drabbas av en indirekt förlust för att begränsa en större direkt förlust.²⁴

Lagstiftaren ger däremot inget svar på frågan, varför den skadelidande parten fortsättningsvis ska dra fördelen av att en direkt förlust ersätts enligt det stränga kontrollansvaret, trots att parten kunde och borde ha valt ett handlingsalternativ som hade medfört en lägre förlust av sådant indirekt slag som avses i 67 § andra momentet. Ett sådant resultat kunde tyckas vara svärförenligt med den i motiven uttalade grundtanken bakom konverteringsregeln i 67 § tredje momentet. Det är inte helt lätt att följa lagstiftarens logik.

Samtidigt blir emellertid den praktiska konsekvensen av 70 § 1 momentet köplagen att den *faktiskt ersättningsgilla förlusten* blir lika stor oberoende av om den skadelidande parten har valt ett handlingsalternativ som medför en ”direkt” eller ”indirekt” förlust. Pondera i ett enkelt exempel att alternativ X hade medfört en indirekt förlust om 8 000 euro och alternativ Y en direkt förlust om 10 000 euro. Eller omvänt att alternativ X hade medfört en förlust om 10 000 euro och Y en förlust om 8 000 euro. Oberoende av om part har valt alternativ X eller Y blir enligt 70 § 1 momentet skadeståndet 8 000 euro. Och om den faktiskt ersättningsgilla förlusten blir lika stor oberoende av om den ska anses vara ”direkt” eller ”indirekt”, framstår differentieringen mellan direkt och indirekt förlust lätt som en svärmotiverad begreppsexercis som bland annat kan leda till både överraskande resultat och till synes omotiverade rättsförluster.²⁵

För att återvända till HD 2024:67 kunde köparen ha valt att hyra en ersättande bil eller företa ett täckningsköp. Både hyra av en ersättande vara och prisskillnaden vid täckningsköp är i grunden direkta förluster. Men köparen kunde kanske ha konverterat den indirekta stilleståndsförlusten till en direkt förlust med åberopande av att köparen därigenom begränsat den större förlust som annars hade uppkommit vid hyra av en ersättande bil eller vid ett täckningsköp. Hade köparen hyrt en ersättande bil eller gjort ett täckningsköp, hade förlusten därav ändå kanske inte ersatts om det exempelvis visats att köparen *de facto* inte hade något omedelbart behov av bilen. Säljaren kunde då

²⁴ Se RP 93/1986 rd s. 121.

²⁵ Se närmare Sandvik, 2004 s. 340–349, särskilt s. 343 där differentieringen utifrån dylika hänsyn karaktäriseras som ett ”moment 22 i köprätten”.

ha hävdatt att det i skadebegränsningshänseende hade varit skäligare att köparen lider en stilleståndsförlust. Hur man än vänder och vrider på det inrymmer bedömningen flera osäkerhetsmoment och komplikationer, som i själva verket accentueras genom differentiering mellan direkt och indirekt förlust.

4 Avslutningsvis

Som framgått bidrar HD 2024:67 inte så mycket till utkristalliseringen av differentieringen mellan direkt och indirekt förlust i förhållande till vad som tidigare kunnat utläsas av bland annat HD 1992:86. Det är sedan tidigare även klarlagt att skadestånd kan utgå för förlorad bruksnytta enligt 67 § 2 momentet 2 punkten köplagen också om bruksnyttan inte är direkt ekonomiskt påvisbar. Det egentliga prejudikatvärdet av HD 2024:67 ligger i sambandet mellan beräkningen av skadeståndet för den förlorade bruksnyttan enligt 67 § 2 momentet 2 punkten och den uppgörelse som enligt 65 § ska ske mellan parterna då köpet hävts. Hur detta samband utfaller måste bli beroende av omständigheterna *in casu*. Det är dock möjligt att sambandet i praktiken kan komma att inverka även så, att beloppen enligt 65 § och 67 § 2 momentet 2 punkten kvittas mot varandra.

Samtidigt som HD 2024:67 inte tillför så mycket då det gäller köplagens differentiering mellan direkt och indirekt förlust, illustrerar emellertid fallet några av de problemen och inkonsekvenser som är förknippade med differentieringen. Mycket kunde tilläggas utöver det skrap på ytan som gjorts ovan. Jag nöjer mig dock här med att upprepa den ståndpunkt jag och många andra med mig företräder, nämligen att differentieringen mellan direkt och indirekt förlust borde slopas till förmån för en reglering mera i linje med CISG. Jag har dock ingen förhoppning om att så kommer att ske inom en överskådlig framtid. Tvärtom kan det bli allt svårare att bli av med differentieringen i köplagen i takt med att lagstiftaren hos oss till synes kritiklöst anammar differentieringen i även annan lagstiftning på ett sätt som bland annat saknar motstycke i övrig nordisk rätt.